

MINŐ CSODÁS KEVERCSE...

Jack Holland: *Nőgyűlölet*

*Minő csodás kevercse a rossz s nemesnek
A nő, méregből s mézből összeszűrve¹*

■ Aki Jack Holland *Nőgyűlölet* – a világ legrégebb elítélete című könyvébe² beleolvas, annak óhatatlanul az jut az eszébe, mennyire tragikus lény az ember. A nyugati és sok más kultúra meghasonlottsága – mert ez a probléma szinte univerzálisnak tekinthető – leginkább a nőgyűlöletben érhető tetten: a férfi önmaga másik felét utálja, amikor a nőt megveti. Platón *androgün*-mítosza isteni büntetés következményének látja e hasadtságot. A két nem egységét tartalmazó *férfinők* a maguk teljességében isteni hatalomra törtek. Zeusz tehát kettéosztotta őket: „Kettévágom őket – mondta –, mindegyiket kétfelé. Ezzel gyengébbek lesznek.”³

A nőgyűlölet jelenségének Holland által gazdagon adatolt kultúrtörténeti összefoglalása a mitikus kezdetektől napjainkig heterogenitása, néhol a publicisztikára jellemző felületessége, a konklúziók rövidre zárása ellenére rendkívül érdekes olvasmány. Bizonyos passzusai, fejezetei – például a középkori boszorkányüldözés módoszatainak vagy a mai észak-koreai női börtönökben uralkodó viszonyoknak, az afganisztáni tálib terror nőregulázó eszközeinek, bizonyos afrikai törzsek gyakorlatában (de a múlt század elejének Amerikájában is) előforduló rituális csonkításnak, a clitoris eltávolításának leírása – gyengébb idegzetű olvasók számára nem ajánlott. Hogy a sok riasztó tény ellenére mégis az olvasás örömét élhetjük meg a könyvet lapozgatva, az a pontos, szakszerű fordításnak köszönhető, Vallasek Júlia munkáját dicséri. (Ha nem tudnók, hogy amerikai szerző szövegét tartjuk kezünkben, a nyelvi megformálásból nem következtetnénk fordításra. És persze élvezetes a szerző humora is: „A romantikusok azonban (a költészetben és filozófiában) olyan szerepet játszottak a nők felszabadításában, mint az énekesek a polgárjogi mozgalomban.” (215.)

Ha azt gondolnók, hogy erről a témáról már mindent elmondtak, Hollandnak a következtetéseit bevezető vallomása is arra figyelmeztethet, hogy tévedünk: a nőgyűlölet kliséi mélyen benne gyökereznek a társadalmi közgondolkozásban, a huszonegyedik században is és a „fejlett nyugati kultúrában” is virágoznak. „Valahányszor megemlítettem valahol, hogy a nőgyűlölet történetéről írok, beszélgetőtársaim nemüktől függően kétféleképpen reagáltak. A nők kíváncsiak voltak, mire jutottam. A férfiak viszont [...] bólogattak, kacintottak, és kimondatlanul is feltételezték, hogy a jogossága igazolásán fáradozom. Ha azt mondtam volna, hogy a rasszizmus történetét írom, nem hiszem, hogy bárki is feltételezte volna rólam, hogy rasszista vagyok. Ez azt sugallja, hogy a rasszizmussal ellentétben a nőgyűlöletet sok férfi nem elítéletnek tekinti, hanem elkerülhetetlen adottságnak.” (283.)

Egyetérthetünk Jack Holland fő következtetésével: „A nő megfosztása ember mivoltától – felmagasztalása vagy becsmélése által – nagyjából mindig politikai ügy volt.” (251.) És hatalom kérdése – tehetjük hozzá. A legekleatásabb példa erre Jeanne d’Arc esete, akit az angol hóditók 1431-ben boszorkányság vádjával máglyán megégettek, mert látomásában arra kapott buzdítást, hogy a franciák ellenállását megszervezze. Az egyház később Jeanne d’Arcot rehabilitálta, és szentté avatta.

A pusztán politikainál ugyanakkor valami mélyebb indíttatás az, ami a történelem során más-más formában, ám minduntalan felbukkanó jelenséget magyarázhatja. A nőgyűlölet ugyanis az egyik legállandóbb jelensége az emberi történelemnek: „a nők gyűlöletének története [...] összeköti Arisztotelészt Hasfelmentszó Jackkel.” (12.) A szerző szerint

ezért az a dualista gondolkodási hagyomány okolható, amely szintézist nem ismerő antagonista párokra osztja a valóságot: hideg-meleg, lent-fent, szellemianyagi, férfi-nő, és az antik görög meg az ószövegségi zsidó filozófiából és teológiából került át a milliók gondolkodását befolyásoló katolicizmusba és iszlámba.

„A történelem a férfiak története volt (és nagyjából maradt), annak története, hogy hogyan hatottak a férfiak az őket körülvevő világra, valamennyi – vallási, politikai, katonai, társadalmi, filozófiai, gazdasági, művészi és tudományos – vonatkozásban” – állítja Jack Holland. (15.) Így a nők története csakis a nők férfiakkal való kapcsolatának története, tulajdonképpen annak a folyamatnak a rajza: hogyan, milyen formákban szorították ki, tartották távol a nőket a fent felsorolt területekről.

Amikor pedig a férfiak valamiért frusztráltak érezték magukat, az ostor rendszerint a nőkön csattant. Jack London amerikai író 1902-ben például így számol be a londoni East Enden szerzett tapasztalatairól: „A feleségverés a férfiak előjoga a házasságban. Vasalt vagy bronzal kivert orrú csizmát viselnek, és miután gyermekeik anyját kidíszítették egyik ökölnyommal a szeme alatt, a földre lökik, és nagyjából úgy taposnak rajta, mint egy nyugati csődör a csörgőkígyón... A férfiak gazdaságilag függenek a munkaadóiktól, a nők pedig gazdaságilag függenek a férfiaktól. Ennek az az eredménye, hogy a nők kapják azt a verést, ami a munkaadónak járna, és ez ellen nem tehetnek semmit.” (Idézi Holland, 197.)

A közismert példák és közkeletű összefüggések mellett Holland – a mítoszoktól filozófiai munkákon át a szép- és populáris irodalom termékeiig, a történelmi forrásoktól a napisajtóig sok mindent felhasználva – olyan, kevésbé megvilágított kultúrtörténeti jelenségekre is felhívja a figyelmet, mint Jézusnak és követőinek, a korai keresztényeknek a korukban gyökeresen új, „nőbarát” magatartása. Az az arisztotelészi felfogás ugyanis, hogy a nő csonka férfi, nem csupán a nők kiskorúságban tartásához, engedelmességre ítélt státusához vezetett, de ideológiai alapot is szolgáltatott ahhoz a görög és római társadalomban bevett gyakorlat-hoz, hogy a fölöslegesnek ítélt, túlnyomórészt lány csecsemőket sorsukra hagyták.

Azok többnyire elpusztultak, vagy – „jó” esetben – életben maradtak, ha egy bordélyház-tulajdonos felnevelte őket utánpótlásnak. Így a kereszténység elterjedése sokkal több szabad férfi volt, mint nő. A keresztények élettisztelete és az egyenlőség Jézus által hirdetett eszméje oda vezetett, hogy a keresztények megtartották a leánycsecsemőket is, így körükben sokkal több volt a nő, mint a pogány rómaiak között. Egyre több lett tehát az olyan házasság, amelyben a pogány férj keresztény felesége hatására tért át az új hitre. A nők egyenértékű emberként való elfogadása tehát a kereszténység gyors terjedésének egyik fő oka. (A nyugati történelmi mozgások egyik alapképlete, állítja a szerző, hogy a nők szabadulni akarnak a rájuk erőltetett korlátok közül, egy frissen megjelenő ideológia terjesztőivé válnak, győzelemre segítik, amikor pedig a mondott ideológia képviselői hatalomra jutnak, első dolguk a nők jogainak megnyirbálása. Paradox módon ugyanez a képlet érvényesült a francia forradalomban vagy Hitler hatalomra jutásakor is.)

Ha azt tudtuk, hogy a boszorkányüldözés a középkor sötétjének egyik leginkább elrettentő aspektusa, az a tény el szokta kerülni a figyelmünket, hogy a felvilágosodás korában még javában születtek a boszorkányokra kirótt halálos ítéletek, s ezek nem tekinthetők vallás-specifikusnak. A protestáns, felvilágosult Svájcban mondták ki 1787-ben az utolsó halálos ítéletet egy boszorkánysággal vádolt nőre.

Ugyancsak sokakat meglepő újdonság, hogy Viktória angol királynő sok más nőtársával együtt ádáz ellensége volt nem csupán annak, hogy a nők szavazati jogot kaphassanak, de ideológiai okokból eltűrtte azt is, hogy egy Simpson nevű orvost amiatt támadjanak, mert az a vajúdjó nők szenvedéseit kloroformmal csillapította. Mindaddig, míg utolsó két gyermeke szülésekor maga is fájdalomcsillapításra szorult... „A királynő, a status quo dühödt védelmezője bekerült azok sorába, akik a nők sorsának javításáért küzdöttek.” (206.)

Ha valaki nyugodtan hátradőlve azzal hessegetné el magát a Jack Holland által felvetett kínos kérdések aktualitásának gondolatát, hogy ezek a jelenségek időben vagy térben távoli társadalmak viszonyaira jellemzőek, Balázs Lajos nagyon érdekes utószava figyelmezteti: a

székely-magyar paraszti társadalom patriarchális rendje, gondolkodásmódja olyan szokásokat szentesített, amelyek miatt saját közelmúltunk közgondolkozását nagyon is megterhelik a nőgyűlölet negatív előítéletei, a mi kultúránk is beleillik ebbe a háttorzongató sorozatba. „A nőgyűlöletnek nem volt jól kiforrott ideológiája, csupán klisészerű, férccentrikus mondatok, szentenciák rögzültek a köztudatban.” (324.) Hallgatólagosan viszont természetesnek tartotta a paraszti társadalom a nők hátrányos megkülönböztetését. Balázs Lajos példái közül kiemelem azt a szokást, hogy Csíkszentdomokoson az alávetettség abban is megnyilvánult, hogy a figyelmetlen leányt, aki nem ugrott a bálban azonnal a legény intésére, „fuszulykás” húzatasával szégyeníthették meg, ami után hosszú ideig nem is mert az illető a falu lakói előtt mutatkozni. Bevett szokás volt az is, hogy a menyasszonyt a vőlegénye „megkényszergette”, majd megszarolhatta, az esküvő alkalmával nyilvánosan alkudozhatott a hozó-

mányra, „pinapénzt” követelhetett „kárpótlásul, mert a leány nem volt tiszta”.

Érzékenyebb lelkű férfiolfasók, miközben a nőolfasók csendes borzadályal vagy felháborodottan bólogatnak, hozzátesszik, hogy a teljes kép kialakításához mellékelni kellene Holland könyvéhez egy *férfiak* által írt költeményekből álló szerelmesvers-antológiát, amely a nők előtti hódolat, a szeretet kifejezésével mutatná fel az érem másik oldalát.

A nők nagyon lassan, de mára már egyre több társadalomban sikeresen kiléptek korlátaik közül, vagy elkezdték azok lebontását, saját értékeik elismertetését. Bíró Béla *Az ember tragédiáját*⁴ értelmezve észreveszi, hogy Éva más lelkiállapotban ébred a Lucifer által előidézett, pokoli álomból, mint Ádám. Ő nem készül öngyilkosságra, tehát valami szebbet, biztatóbbat álmodott az emberiség sorsáról. Talán reménykedhetünk abban, hogy a történelem előbb-utóbb Éva mennyei álma szerint alakul. Vagy legalább a két álom kombinációja szerint.

Tapodi Zsuzsa

■ JEGYZETEK

1. Ádám-Kepler szavai Madách Imre *Az ember tragédiája* nyolcadik színében.
2. Bookart, Csíkszereda, 2011, fordította Vallasek Júlia. Az eredeti mű „*A brief history of misogyny*” címmel 2006-ban jelent meg. (UK by Robinson, an imprint of Constable & Robinson)
3. A *lakoma*. Fordította Telegdy Zsigmond, Ikon Kiadó, Bp., 1994. 34.
4. A *Tragédia paradoxona*. Liget, Bp., 2006.

KÁNTOR LAJOS AJÁNlja

■ A 2012-es év egész világot megmozgató eseménye, a londoni olimpiai játékok előtt – és a *Korunk* újabb sportszáma szerkesztésének befejezése után – illene új sportkönyveket ajánlani olvasóink figyelmébe. Ha nem tettem volna meg már 2011 márciusában, most (újra) Borsi-Kálmán Béla Puskás-könyvével kezdeném. Kezem ügyében találok egy jóval szerényebb, ám hozzám közel álló kiadványt, az elkötelezett kolozsvári fiatal sporttörténész Killyéni András újabb munkái közül a törvívó Orbán Olga pályájának fényképes összefoglalását. Legszívesebben persze a még csak vágyak szintjén jelentkező kötetet ajánlanám, amely a folyóiratunk kérésére született sportfilozófiai, sporttörténeti tanulmányok, esszék, versek gyűjteménye lehetne, olyan szerzőkkel, mint például Esterházy Péter, Markó Béla, Szilágyi Ákos vagy Vitray Tamás. Részben nevezett írókhoz kapcsolódva tágítom a kört, pontosabban visszatérek a „normalitáshoz”, illetve a folyamatosan érdekes, jó és szép könyveket piacra dobó kiadókhöz, a Kalligramhoz, a Magvetőhöz, az Európához, a Bookarthez, másokhoz, no meg a szerzőiktől ajándékba kapott, ám nem udvariasságból ide kiemelt könyvek közül nevezek meg néhányat. „Vegyes” lesz a lista – gondolom, ez a természetes. Nyilván nem a kánon alakítása (átalakítása) a célom.

■ Albert Ildikó: *Az utazás divatja*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2011.

■ Bartha Katalin Ágnes: *Shakespeare Erdélyben*. Argumentum, Bp., 2010.

■ *Berlin–Bécs–Bukarest*. Városlátók. Bookart–Látó. Csíkszereda, Marosvásárhely, 2011.

■ Bodor Ádám: *Verhovina madarai*. Magvető, Bp., 2011.

■ Cseke Péter: *Védjegyek*. Íróportrék ellenfényben. Kriterion, Kvár, 2011.

■ Esterházy Péter: *Esti*. Magvető, Bp., 2010.

■ Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. ÁBTL–Rubicon, Bp., 2011.

■ *Jovián LX* – Jovián György születésnapjára. Noran Libro, Bp., 2011.

■ *Kortárs magyar irodalom (2001–2010)*. A gyergyószárhegyi írótalálkozók előadásai. Gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Központ, Gyergyószárhegy, 2011.

■ Killyéni András: *Szabó-Orbán Olga*. Kvár, 2011.

■ *Kocsi-út az éjszakában*. (Szerk. Fűzfa Balázs) Savaria University Press, Szombathely, 2011.

■ Claudio Magris: *Duna*. Európa, Bp., 2011.

■ Markó Béla: *Visszabontás*. Jelenkor, Pécs, 2011.

■ Pomogáts Béla: *Egy eszme elindul*. Reményik Sándor arcképéhez. Kairosz, Bp., 2011.

■ Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*. Rubicon, Bp., 2011.

■ Szilágyi Ákos: *Túlrányított demokrácia*. Oroszlecke. Kalligram, Pozsony, 2011.

■ Tőzsér Árpád: *Érzékek csöcseléke*. Naplók (1998–2000) naplója. Kalligram, Pozsony, 2011.

■ Vajda Mihály: *Sárkányfogvetemény*. Kalligram, Pozsony, 2011.

■ *Who is Who in Romania* (Enciclopedia personalităților din România). Hübners Who is Who, Zug (Svájc), 2011.